

Dette dokumentet er basert på spørsmålene som HK-dir og Forskningsrådet ønsker svar på i sin [høringsplattform](#). Når UiB sitt svar er klart, vil svarene her limes inn i nettløsningen for endelig innsending.

1. Innledning

Generelle kommentarer fra UiB?

Vi i Universitetet i Bergen (UiB) ønsker å takke for det viktige arbeidet med å fremme ansvarlig internasjonalt samarbeid. Først og fremst vil vi si at dokumentet er bra som et bevisstgjørende verktøy, og vi setter pris på at det inkluderer en lenkesamling. Imidlertid savner vi litt mer konkret og spesifikk landinformasjon og klare retningslinjer for hva som er akseptabelt og ikke akseptabelt når det gjelder samarbeid. Vi lurer også på i hvilken form retningslinjene skal presenteres, og vi tror et digitalt oppslagsverk ville være bedre egnet enn et dokument i rapportformat.

Vi setter pris på inndelingen etter roller i dokumentet, da dette gjør det enklere å forstå ansvarsfordelingen. Det er også verdifullt å se henvisningen til opprettelsen av et nasjonalt kontaktpunkt, og vi tror dette vil være svært nyttig dersom det også inkluderer kunnskap om ansettelsesprosessen i UH-sektoren. Samlet sett mener vi at dette dokumentet er en viktig ressurs for å sikre etisk og ansvarlig samarbeid i forskning og utdanning. Vi håper dere vil vurdere våre synspunkter og ta dem med i betraktning når dere videreutvikler dokumentet.

Det er viktig å være bevisst på risikoene som kan følge med internasjonalt samarbeid, og retningslinjene vil være til god hjelp i dette arbeidet. En bekymring vi har er at det ikke er definert tydelig hva som skal til for å gjøre en god nok undersøkelse av mulige koblinger og bindinger til staten, etterretning, militæret og lignende, med fare for at man i ettertid kan klandres for ikke å ha gjort tilstrekkelige undersøkelser til å møte *due diligence*-kravet. Vi etterlyser også en tydeliggjøring av hva som skal til for at man avslutter pågående samarbeid eller legger planer på is. Selv om dette vil være opp til den enkelte institusjon å avgjøre, er det en risiko for at potensielt fruktbare samarbeid kan avsluttes i planleggingsfasen, eller pågående samarbeid termineres fordi man finner indikasjoner på noe som ikke er greit, men som kanskje ikke var et faresignal likevel. Vi vil oppfordre dere til å se nærmere på dette og å definere så klare kriterier som mulig for hva som anses som tilstrekkelige undersøkelser og hva som skal til for å avbryte planer om eller et pågående samarbeid. Dette vil bidra til en mer ensartet praksis og forhindre at samarbeid med potensial blir avsluttet på feil grunnlag.

De delene av dokumentet som omhandler *Forslag til vurderinger og fremgangsmåter for fagmiljø* mener vi er noe uklare når det gjelder ansvar og undersøkelsesplikt for den enkelte faglige ansatte. Forskerne har et ansvar for å ha oppmerksomhet omkring mulige utfordringer i internasjonale samarbeid, men vi mener det må være et institusjonelt ansvar å gjøre endelige vurderinger av risiko. Forskerne bør her ha ansvar for å søke råd i institusjonen, samt bidra til vurderinger av risiko, men ikke ha et selvstendig ansvar for å gjøre undersøkelser. Tilgjengelig støtte og kompetanse i organisasjonen i vurderinger av samarbeid, invitasjon av gjesteforskere, samt tilsetninger vil være viktig.

Retningslinjene er ment å være et verktøyskrin for sektoren og det understrekes at retningslinjene ikke skal brukes i styring av sektoren, men være et praktisk verktøy for institusjoner og fagmiljø. UiB støtter denne tilnærmingen, mener vi må påpeke at dokumentet derfor tydeligere bør skille mellom

anbefalinger og krav som er hjemlet i lov og forskrift. Det må være enkelt for brukerne av retningslinjene å identifisere og skille mellom disse to elementene.

På bakgrunn av oppdraget om å utvikle nasjonale retningslinjer for ansvarlig internasjonalt samarbeid, synes vi at det er andre forhold som også burde vært nærmere belyst i tillegg til sikkerhet. Dette gjelder særlig vårt ansvar som arbeidsgiver for ansatte under opphold i utlandet.

2. Akademiske verdier og ansvar

2.1 Akademisk frihet

1. I hvilken grad er retningslinjene for akademiske verdier og ansvar nyttige for din organisasjon?

Dette er gode og relevante innspill til vurderinger både på institusjonsnivå og til vitenskapelig fagmiljø.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for akademiske verdier og ansvar for de ulike brukergruppene- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Vi foreslår at det vurderes å opprette nettressurser med eksempler på nasjonalt nivå.

3. Savner dere noen temaområder under akademiske verdier og ansvar, og i så fall hvilke?

Nei

2.2 Forskningsetikk og integritet

1. I hvilken grad er retningslinjene for forskningsetikk og integritet nyttige for din organisasjon?

Dette er en nyttig gjennomgang. Vi synes det er viktig at behovet for informasjon om den egne institusjonens normer, retningslinjer, systemer med mer understrekes så tydelig, og at også norske institusjoners ansvar for å styrke opplæring for sine ansatte fremheves.

UiB anser retningslinjene for forskningsetikk og integritet som nyttige for sektoren. UiB har allerede klare normer og retningslinjer for å sikre at forskningen som utføres ved universitetet er av høy kvalitet og gjennomføres på en etisk forsvarlig måte. Retningslinjene gir imidlertid en oversikt over hva som forventes av ansatte og anbefaler klare retningslinjer for håndtering av mistanke om brudd på forskningsetiske normer. Videre understreker retningslinjene også viktigheten av å gi opplæring i forskningsetiske retningslinjer og prinsipper, både til studenter og ansatte, noe som UiB ser på som et viktig ansvar.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for forskningsetikk og integritet for de ulike brukergruppene- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Rådene for forskningsetikk og integritet som er beskrevet i de foreslåtte retningslinjene er både nyttige og relevante. Vi registrerer med entusiasme at rådene gjenspeiler det kvalitetshevingsarbeidet som UiB nylig har gjennomført på dette feltet. Disse rådene kan nok også være nyttige for andre institusjoner som ønsker å styrke forskningsetikken og integriteten på sin

institusjon. UIBs innsats på dette feltet kan fungere som et inspirerende eksempel for andre institusjoner som ønsker å ta tak i denne viktige problemstillingen.

3. Savner dere noen temaområder under forskningsetikk og integritet, og i så fall hvilke?

Vi har noen forslag til ytterligere temaområder som kan inkluderes under forskningsetikk og integritet. For det første mener vi at det kan være nyttig å utarbeide en helhetlig kompetanseplan for egen organisasjon. Dette vil bidra til å sikre at alle ansatte er godt informert og oppdatert om forskningsetiske prinsipper og retningslinjer, og at de har tilstrekkelig kompetanse til å håndtere situasjoner som krever etisk refleksjon og beslutningstaking.

Vi mener også at det kan være nyttig å anbefale å vurdere en juridisk revisjon av retningslinjene for behandling av saker om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Dette vil bidra til å sikre at prosessene for håndtering av slike saker er i tråd med gjeldende lovverk og at alle involverte parter blir behandlet på en rettferdig og forsvarlig måte.

Vi anerkjenner imidlertid at dette er et omfattende og komplekst felt, og at det kan være andre relevante temaområder som også bør inkluderes under forskningsetikk og integritet. Vi oppfordrer derfor til en kontinuerlig dialog og samarbeid mellom institusjoner, forskere, etikere og andre relevante aktører for å videreutvikle og forbedre retningslinjer og ressurser på dette feltet.

2.3 Åpen forskning og deling

1. I hvilken grad er retningslinjene for åpen forskning og deling nyttige for din organisasjon?

Denne delen av forslaget synes å være utformet på en generell og bred måte, og har behov for en mer konkret og spesifikk beskrivelse av problemstillinger som kan hindre effektivt internasjonalt forskningssamarbeid.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for åpen forskning og deling ansvar for de ulike brukergruppene- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Universitetet vil påpeke betydningen av åpen publisering. Samtidig gir dagens åpne og raskt ekspanderende publiseringslandskap økt behov for gode systemer for vurdering av publiseringskanaler for å sikre høy kvalitet på forskningsresultater. Det er nødvendig å sikre at forskere, særlig de som er i starten av karrieren, har en bevissthet om og tilgang til publiseringskanaler som sikrer forskningskvalitet.

3. Savner dere noen temaområder under åpen forskning og deling, og i så fall hvilke?

Betydningen av å investere i infrastruktur, spesielt for forsvarlig deling av persondata og annen sensitiv informasjon, bør fremheves tydeligere. Det er også viktig å fremme bruk og investering i digital forskningsinfrastruktur som kan bidra til å tilgjengeliggjøre og dele åpne forskningsdata på tvers av land og institusjoner.

Betydningen av gode systemer for å vurdere kvalitet og seriøsitet i publiseringskanaler – problemene har økt med åpen publisering.

3. Risikostyring ved institusjonen

3.1 Overordnede krav til sikkerhetsstyring

1. I hvilken grad er retningslinjene for overordnede krav til sikkerhetsstyring nyttige for din organisasjon?

Det er gode og relevante innspill til vurderinger både på institusjonsnivå og til vitenskapelig fagmiljø. Det vil være av betydning at dette kapittel holdes oppdatert opp mot de til enhver tid gjeldende lover og forskrifter.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for overordnede krav til sikkerhetsstyring for de ulike brukergruppene- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Ja dette er relevant og gode tilnæringsmåter, men når det gjelder begrepsforklaringer så fremstår noen av disse som litt forvirrende. F.eks. Så står det:

***Risiko** er et mål som kombinerer sannsynligheten og virkningen av en hendelse. Risiko er summen av verdier som virksomheten skal beskytte, det eksterne trusselbilde og virksomhetens sårbarheter. En risikovurdering er et verktøy for å identifisere uønskede hendelsen og risikoen for at disse skal inntreffe.*

Dette kan nok være med på å skape noe forvirring da det her er snakk om tre definisjoner på risiko. Første setning, den etablert versjonen med sannsynlighet og konsekvens. Mens setning to er i henhold til sikringsrisikoanalyse eller VTS analyse. Til sist **risikovurdering** som skulle stått for seg selv.

Trussel er en ekstern aktør eller et eksternt forhold som kan påvirke egen virksomhet og virksomhetens verdier på en negativ måte gjennom å utnytte virksomhetens interne sårbarheter. I arbeidet med risikostyring er trusler og verdier de elementene som ligger fast, mens sårbarheter er elementet som virksomheten kan påvirke bl.a. ved å gjennomføre risikoreduserende tiltak.

Kanskje burde det ikke være så kategorisk at trussel bare knyttes til eksterne forhold/aktør. I virksomheter er det også snakk om indre forhold (mangel på struktur, rutiner, opplæring og kultur) som kan true verdiene våre, ved at de gjæres lettere tilgjengelige for en trusselaktør.

3. Savner dere noen temaområder under overordnede krav til sikkerhetsstyring, og i så fall hvilke?

Alle virksomheter i UH sektoren er underlagt arbeidsmiljøloven med dens forskrifter og herunder **Internkontrollforskriften [Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter \(Internkontrollforskriften\) - Lovdata](#)** Den kom 1997 og sier at "Den som er ansvarlig for virksomheten skal sørge for at det innføres og utøves internkontroll i virksomheten og at dette gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres representanter. Arbeidstakerne skal medvirke ved innføring og utøvelse av internkontroll."

Det innebærer altså at ledere og arbeidstakere i hele virksomheten skal arbeide systematisk og forebyggende for å hindre uønskede uhell og tilsiktede hendelser som definert i forskriftens § 5.

Internkontroll: (Systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetenes aktiviteter planlegges, organiseres, utføres, sikres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen) herunder forebygging av uønskede tilsiktede hendelser (§1 Formål)

3.2 Informasjonssikkerhet

- 1. I hvilken grad er retningslinjene for informasjonssikkerhet nyttige for din organisasjon?**
- 2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for informasjonssikkerhet for de ulike brukergruppene- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?**
- 3. Savner dere noen temaområder under informasjonssikkerhet, og i så fall hvilke?**

3.3 Eksportkontroll og regelverk for kunnskapsoverføring

- 1. I hvilken grad er retningslinjene for eksportkontroll og regelverk for kunnskapsoverføring nyttige for din organisasjon?**

Dette er et høyaktuelt regelverk og teksten fungerer spesielt godt som en innføring til temaet – noe som vi tenker er viktig for tiden fremover. Fremstillingen her gir en god oversikt over eksportkontrollregelverket. Det vil imidlertid være svært viktig at dette punktet oppdateres raskt i forbindelse med den reviderte eksportkontrollforskriften, som vi antar snart vil bli vedtatt.

- 2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for eksportkontroll og regelverk for kunnskapsoverføring- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?**

UiB mener retningslinjene bør gjenspeile alle land som er underlagt særskilte sanksjoner, ikke bare Iran. Videre er det lenket til KD sine retningslinjer med lenketeksten «Eksportkontrollforskriften» - dette kan fremstå som forvirrende for brukerne.

- 3. Savner dere noen temaområder under eksportkontroll og regelverk for kunnskapsoverføring, og i så fall hvilke?**

I råd til fagmiljø er det muligens for lite fokus på ansettelse, og hvilke vurderinger som må gjøres i forbindelse med utlysninger og så videre. Det bør kanskje vurderes å legges inn interne henvisninger i dokumenter, for eksempel til «Rekruttering og ansettelse».

4. Ansatte og studenter

Rekruttering og ansettelse

- 1. I hvilken grad er retningslinjene for ansatte og studenter nyttige for din organisasjon?**

Punktene om studenter i utlandet og ivaretagelse av studenter er relevante for vår institusjon. Vi har bilaterale avtaler om studentutveksling og internasjonale samarbeid der mobilitet inngår, samt internasjonalt masteropptak. Vi mener det er viktig å ha klare retningslinjer for å sikre at våre studenter blir ivaretatt på en trygg og ansvarlig måte når de deltar i disse programmene.

Når det gjelder ansatte, ønsker vi å foreslå å lage vurderingspunkter på institusjonsnivå for bakgrunnsjekk. Dette vil bidra til å sikre at alle ansatte som deltar i forskning og samarbeid, oppfyller nødvendige krav. Vi savner også ansvarliggjøring av UDI som utsteder visum til personer når det gjelder eksportkontroll. Vi mener det er viktig at alle involverte parter tar ansvar for å sikre at eksportkontrollregelverket følges i forsknings samarbeid med utenlandske partnere.

Det er også viktig at det legges vekt på at systemene for eksportkontroll ikke fører til unødvendige forsinkelser i ansettelse og forsknings samarbeid, for eksempel i forbindelse med visum.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for ansatte og studenter- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Vi mener disse forslagene til vurderinger som er satt opp når det gjelder studenter virker fornuftige og vil bidra til å sikre at våre studenter blir ivaretatt på en trygg og ansvarlig måte når de deltar i forskning og samarbeid.

Når det gjelder rådene om vurdering av område jf. eksportkontroll, vil vi påpeke at disse ikke er ulik de som er i dag. Vi mener det er viktig at alle involverte parter tar ansvar for å sikre at eksportkontrollregelverket følges i forskningssamarbeid med utenlandske partnere.

3. Savner dere noen temaområder under ansatte og studenter, og i så fall hvilke?

Vi ser verdien i de foreslåtte vurderingene knyttet til studenter som skal reise ut av Norge for å studere eller utføre praksis i utlandet. Disse vurderingene vil være relevante for vår institusjon, ettersom vi har bilaterale avtaler om studentutveksling, internasjonale samarbeid som inkluderer mobilitet, samt internasjonalt masteropptak.

Vi støtter også rådene om vurdering av områder som omfattes av eksportkontroll, selv om de ligner på det som allerede gjelder for våre vitenskapelige linjer. Vi mener det er hensiktsmessig å flytte ansvaret for disse vurderingene til institusjonens ledelse og administrasjon.

Vi vil også gjerne tematisere problemstillingen om ansatte ved norske statlige universiteter som ikke er norske statsborgere, og som skal arbeide for oss fra utlandet. Disse personene må ikke søke om arbeidstillatelse i Norge og er ikke i kontakt med norske immigrasjonsmyndigheter.

Dette kan og være personer fra land vi har sanksjoner eller eksportrestriksjoner mot, men som oppholder seg i tredjeland uten slike restriksjoner. Denne problemstillingen gjelder for så vidt også for studenter fra disse landene, som ønsker å ta emner digitalt ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge. Spørsmålet er knyttet til kontrollen av disse personenes bakgrunn før de eventuelt får opprettet brukerkontoer ved norske institusjoner.

Imidlertid savner vi råd og veiledning om hvordan vi skal opptre som arbeidsgiver der vi ansetter arbeidstakere i utlandet i tilknytning til forskningssamarbeid. Som statlig arbeidsgiver har vi utfordringer med å ivareta det ordinære arbeidsgiver ansvaret for eksempel når det gjelder hvem som omfattes av yrkesskedeforsikringen. Vi ønsker at slike tema også bør tas opp i arbeidet om ansvarlig internasjonalt samarbeid.

Vi håper å se mer informasjon og rådgivning om dette temaet i fremtidige versjoner av retningslinjene.

5. Partnerskap på forsknings- og høyere utdanningsfeltet

1. I hvilken grad er retningslinjene for partnerskap på forsknings- og høyere utdanningsfeltet nyttige for din organisasjon?

Vi anser at disse retningslinjene er nyttige. Det er fint å se at det er et fokus på likeverdige partnerskap, og erkjennelsen av at vellykkede partnerskap tar tid å bygge opp. Retningslinjene er omfattende, men tydelig fremført.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for partnerskap på forsknings- og høyere utdanningsfeltet- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Rådene er gode og relevante, men det kan virke som at det er noe overlapp mellom kap. 5 og kap. 6. Kanskje kan man vurdere å organisere denne informasjonen på annen måte, slå sammen disse to kapitlene eller flytte noe fra kap. 5 til kap. 6 av det som handler mer om konkrete avtaler for eksempel.

3. Savner dere noen temaområder under partnerskap på forsknings- og høyere utdanningsfeltet, og i så fall hvilke?

Vi savner et punkt om finansiering, og forsvarlig økonomisk oppfølging av denne type samarbeid. En ting er budsjettet, og fordeling av kostnader. Men hvordan sikrer vi at partnere «følger reglene» for god økonomihåndtering. I hvor stor grad vil vi være ansvarlig for partnernes håndtering av midler? Bør dette komme tydeligere fram/problematiseres mer?

Det er nyttig at det pekes på behovet for å vurdere risiko, både for den enkelte forsker eller student, og risiko i prosjektet, men dette avsnittet kunne kanskje også bygges ut med noen tanker om hvilke tiltak som kan være nyttige for å minimere risiko eller møte den risiko som finnes. Noe nevnes i kap. 4, kan det henvises til dette her, eller er det ytterligere hensyn som bør nevnes her?

En problemstilling kan være ansatte i bistillinger og partnere på prosjekt som får problemer med egne myndigheter i forbindelse med forskningen. Hva er vårt ansvar som norsk institusjon?

6. Avtaler om forsknings- og høyere utdanningssamarbeid

1. I hvilken grad er retningslinjene for avtaler om forsknings- og høyere utdanningssamarbeid nyttige for din organisasjon?

Dette et relevant tema.

2. Fungerer rådene og ressursene utarbeidet for avtaler om forsknings- og høyere utdanningssamarbeid- og hva kan eventuelt forbedres eller tydeliggjøres?

Vi ønsker også å påpeke at det er stor forskjell på en avtale om studentutveksling og en avtale om forsknings- og høyere utdanningssamarbeid. Ikke alle punkter under «Hva en avtale bør inneholde» er relevant for en avtale om studentutveksling. Rådene og ressursene er omfattende og ganske detaljerte, og så lenge det er tydelig at man her kan velge å fokusere på det som er relevant for den aktuelle situasjon, fungerer dette greit.

Vi ønsker også å komme med et konkret forslag om å innlemme konkrete spørsmål rundt sikkerhetsaspektet i selve prosjektsøknadene i nasjonalt utlyste midler (f.eks. UTFORSK og INTPART). Slik blir det naturlig å ta dette opp partnerne imellom allerede på planleggingsstadiet.

Institusjonelle avtaler har som regel mål om å generere/stimulere til samarbeid, som på sikt vil kunne innhente eksternt finansierte prosjekter der begge parter får midler. I disse tilfellene behandles prosjektene i tråd med BOA-reglementet. Koordinator inngår kontrakt med finansieringskilden, og det er som oftest krav til en samarbeidsavtale mellom koordinator og partnerne. For norske og EU- finansierte prosjekter er dette normalt uproblematisk, mens prosjekter finansiert/administrert fra andre land kan være mer krevende mhp avtaleinngåelse/økonomiske rammer etc. Vi forholder oss i stor grad til dette regelverket.

- Kunnskapsdepartementets BOA reglement [Økonomistyring - regjeringen.no](http://økonomistyring-regjeringen.no)
- UiB's interne reglement for BOA [4.1.5 Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet — Regelsamlingen documentation \(uib.no\)](http://4.1.5.Bidrags-og.oppdragsfinansiert.aktivitet.Regelsamlingen.documentation.uib.no)

Her er mye av dette spesifisert for UiB, også mhp avtaler/forpliktende samarbeid. Det kan være at vårt BOA-reglement bør justeres i forhold til denne anbefalingen fra HK dir? Eller ikke?

Det er flott at det forskningsetiske perspektivet er tatt med, og at det anbefales å lages rutiner for å fange opp samarbeid som kan omfattes av eksportkontrollforskriften.

Dette er mer kosmetisk, men på «Hva en avtale bør inneholde», kunne alt stått som kulepunkter på samme nivå? Nå forsvinner det som står i første kulepunkt noe, og så blir det som en avtale «videre bør» inneholde løftet frem i stedet.

3. Savner dere noen temaområder under avtaler om forsknings- og høyere utdanningssamarbeid, og i så fall hvilke?

Det er mange ansatte som reiser på utlandsopphold til institusjoner (og land) som det ikke er skrevet avtaler med. Utlandsoppholdet slik det er nå initierer heller ikke et krav om å skrive avtale på institusjonsnivå.

7. Ansvar og koordinering på nasjonalt nivå

1. I hvilken grad ser dere oversikten over myndigheter og ansvarsområder som nyttige for deres organisasjon og fagmiljø? Er det informasjon dere savner i denne oversikten?

Dette er en nyttig og god oversikt.

2. Hvordan vurderer dere forslaget om et nasjonalt kontaktpunkt? Hvilke spørsmål bør et eventuelt kontaktpunkt kunne håndtere?

Forslaget støttes da det per i dag ikke er et slikt kontaktpunkt. Innspill til kontaktpunkt er å ta med ressurser med tilstrekkelig kunnskap om rekrutteringsprosesser i UH sektor.

Vi anser at et nasjonalt kontaktpunkt vil være svært nyttig, særlig om det kan være slik at det kan besvare (enkle) spørsmål med kort svarfrist. Det vil også være nyttig fordi det da vil finnes en instans der spørsmål samles. Det vil igjen gjøre det mulig å få en oversikt over relevante spørsmål og etter hvert bygge videre på og dele den kunnskap som etterspørres.

Et slikt kontaktpunkt bør kunne bistå med vurderinger i enkelttilfeller.

Det er også nyttig dersom et slikt kontaktpunkt kan få oppgaven å ligge litt i framkant og samhandle med relevante myndighetsorganer, slik at når det skjer plutselige endringer, kan man få råd om hvordan håndtere situasjoner som oppstår.

8. Litteratur og ressurser

Kjenner UiB til andre relevante ressurser som bør inkluderes?

- Norad/Direktoratet for utviklingssamarbeid (2021) [Kunnskap uten grenser: Hvordan lykkes med kunnskapsbygging og institusjonssamarbeid?](#) Norad rapport 9/2021
- UiB (2020) [Samarbeid med kinesiske institusjoner – kontekst og refleksjoner](#)